

משנה מסכת אבות פרק ה:יטו

ארבע מדות באדם:

האומר שלי שלי ושלך שלך -

שלי שלך ושלך שלי -

שלי שלך ושלך שלך -

שלי שלי ושלך שלי -

זו מדה בינונית;

ויש אומרים זו מדת סדום;

עם הארץ;

חסיד;

רשע:

ארבע מדות בדעות:

נוח לכעוס ונוח לרצות -

קשה לכעוס וקשה לרצות -

קשה לכעוס ונוח לרצות -

נוח לכעוס וקשה לרצות -

יצא שכרו בהפסדו;

יצא הפסדו בשכרו;

חסיד;

רשע.

ארבע מדות בתלמידים:

מהר לשמוע ומהר לאבד -

קשה לשמוע וקשה לאבד -

מהר לשמוע וקשה לאבד -

קשה לשמוע ומהר לאבד -

יצא שכרו בהפסדו;

יצא הפסדו בשכרו;

חכם;

זה חלק רע.

ארבע מדות בנותני צדקה:

הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים -

יתנו אחרים והוא לא יתן -

יתן ויתנו אחרים -

לא יתן ולא יתנו אחרים -

עינו רעה בשל אחרים;

עינו רעה בשלו;

חסיד;

רשע.

ארבע מדות בהולכי לבית המדרש:

הולך ואינו עושה -

עושה ואינו הולך -

הולך ועושה -

לא הולך ולא עושה -

שכר הליכה בידו;

שכר מעשה בידו;

חסיד;

רשע.

ארבע מדות ביושבי לפני חכמים: ספוג ומשפך משמרת ונפה

ספוג -

שהוא סופג את הכל;

משפך -

שמכניס בזו ומוציא בזו;

משמרת -

שמוציאה את היין וקולטת את השמרים;

ונפה -

שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת.

Avot 5:11

Human beings have one of four characters:

Easy to anger and easy to appease – his loss is paid for by his gain;

Hard to anger and hard to appease – his gain is used up paying for his loss.¹

Hard to anger and easy to appease – a pious person

Easy to anger and easy to appease - a wicked person

¹ Many commentators have the first and second verdicts reversed, so that one easy to anger and easy to appease is superior to one who is hard to anger and hard to appease. I've given the whole chapter in the original so that you can see that there is no compelling literary evidence either way as to which verdict should come first – the parallel with the next statement argues for the text above, but the parallel with the previous statement argues for the reversal. There is much to say on this substantively, but not this week.

שו"ת אגרות משה חלק או"ח א סימן נד

בענין ת"ח שאינו קשה כברזל לפי הרגמ"ה = הרבינו גרשום מאור הגולה = י"א מנ"א תשי"ז.
מע"כ ידידי תלמידי הרה"ג מוה"ר אפרים גרינבלאט שליט"א.

מה שהקשה ידידי על פירוש רגמ"ה בתענית דף ד' בהא דא"ר אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח, שהוא שאינו קשה לרצות מהא דתנן בפ"ה מאבות מי"א שחסידי הוא קשה לכעוס ונוח לרצות. הנכון לע"ד דהם שני ענינים, דבתענית איירי שיהיה קשה כברזל להיות עומד על דעתו כשהוא סובר זה לאמת לפי הדין וההלכה, שבזה אם כעס על אלו שלא רצו לעשות כדעתו, אם יהיה נוח לרצות הרי יאמרו שמה שנוח לרצות אינו מצד מעלת מדותיו אלא מחמת שמתחלה לא היה לו לכעוס שידוע בלבו שאין האמת כדעתו אך שאינו רוצה להודות בפירוש שטעה, ויבא מזה מכשול בדין זה וגם בדינים אחרים שלא יחוש להוראותיו שיאמרו שאינו ת"ח הראוי לסמוך עליו.

ומדייק לפ"ז לשון רב אשי שאומר שאינו ת"ח, דלכאורה מה שייך זה לחכמתו והיה לו לומר שלא טוב עושה, אבל הוא משום שזהו הטעם שבזה יעשה שיאמרו עליו שאינו ת"ח ואין לסמוך על הוראותיו והנהגותיו ולא יהיה התועלת שיש בעיר מת"ח, ונמצא שבאמת הוא לגבי זה כאינו ת"ח.
וכן ניחא מה שא"ר אבא לרב אשי אתון מהתם מתניתו לה אן מהכא מתנין לה אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בונה, שלשון זה משמע שהוא ממש כמו שאמר רב אשי ורק שדורש מקרא אחר, והא לכאורה הוא ענין אחר לא שאינו ת"ח אלא שדרש מהקרא דאבניה ברזל שת"ח צריך להיות כברזל וידעין רק שאם אינו כברזל אינו עושה כראוי. דבשלמא קרא דדריש רב אשי מוכפטיש יפוצץ סלע שייך לדרוש דאין ת"ח, דהא מציר הת"ח שהוא כפטיש משמע שאם אינו כפטיש אינו בציור ת"ח, אבל קרא דאבניה ברזל נאמר רק שהת"ח שלה מתנהגים כברזל, שמשמע רק שהוא חסרון בהנהגת הת"ח ולא שבזה מתבטל ממנו שם ת"ח. אבל הוא כדבארתי, שמה שא"ר אשי שאינו ת"ח הוא לענין התועלת לגבי עלמא שילמדו ממנו אינו כת"ח שיטעו מזה להחשיבו שאומר ומתחרט בלבו ולא בפיו ואין לסמוך עליו, וזהו גם מה שא"ר אבא דת"ח שנחשבו בונים הוא שידעין מהם העולם איך להתנהג בדרך התורה, וזהו שפרש"י ת"ח מקיימי עולם בבניניהו, וכשלא יקשו כברזל ויהיו נוחין לרצות להעוברין על דעתן שיטעו לחשוב שהוא מפני שהתחרט בלבו הרי לא יבנה שוב שלא יסמכו עליו להתנהג כמותו. ונמצא שאומרים תרוויהו דבר אחד אך משני פסוקים.

ומתני' דאבות מיירי בכעס על דבר שעשו שלא כהוגן שהוא מפורסם וידוע גם לעלמא וגם להעושה שהוא מעשה רע שלא יטעו כשיהיה נוח לרצות שהוא מתחרט בלבו אלא יבינו שהוא ממדה הטובה שמתנהג משום שצריך להתנהג ברצון ונחת עם הבריות.

ועיין ברבנו יונה שם שכתב שלא אמר שלא יכעוס כלל לעולם כי לפעמים צריך האדם לכעוס לקנאת ה' כפינחס לכן אמר קשה לכעוס שיש לו לכעוס אך בקושי הפעמים וג"כ טוב להתרצות מיד בעוד כעסו עליו ולא אחר שיסור כעסו מעליו אלא בשעת הכעס ממש הוא נוח לרצות, כי זוהי ממדת החסידות וטוב לבב עיי"ש. הרי פי' שהכעס של החסיד הוא לקנאת ה' כפינחס ומ"מ מתרצה מיד בשעת הכעס, והוא משום שהוא דבר מפורסם למעשה רע וליכא שום חשש במה שיתרצה מיד שיבינו הכל שהוא ממדת החסידות וטוב לבב, אבל אם הדבר אינו מפורסם לדבר רע כהא דמעשה פינחס אף שהוא ג"כ לצורך שיתנהגו בדרך הטוב, אין לו להתרצות מיד משום שאפשר אדרבה יצא מזה מכשול שלא יחושו לדבריו כמו שלא הי' ת"ח כדלעיל.

וניחא מה שמסיק רבינא בתענית ד/ אפ"ה מיבעי ליה לאינש למילף נפשיה בניחותא שנאמר והסר כעס מלבך, שמשמע שלא פליג על רב אשי, משום דכיון דאיירי ברוצה להנהיגם בדבר טוב שלא ידעו מעצמם ודאי אם כבר כעס אין לו להתרצות בקל כמו שא"ר אשי מטעם דבארתי, אבל מתחלה צריך למילף נפשי' בניחותא, היינו שיקבש דרך איך להורות ולהנהיגם בניחותא שנא' והסר כעס מלבך, שהוא עצה שיעץ קהלת לת"ח שאף כשיש תועלת מכעסם יראו איך שאפשר להסר הכעס ולבקש דרכים אחרים להורותם בניחותא, שאם יעשו בדרך הכעס הרי לא יוכלו להסירו תיכף כדי שלא יטעו לומר שנתחרטו בלבם, ואם הי' הכעס לקנאת ה' לדברים מפורסמים כהא דפינחס הרי צריך לעשות זה דוקא בכעס להראות שצריך להתרגש לכבוד ה'.

ועיין ברמב"ם מה שלכאורה יש סתירה ממש"כ בפ"א מדעות ה"ד על הא דכתב בפ"ב ה"ג בענין הכעס והלח"מ עמד בזה.

ולע"ד בפ"ב נקט הא דרבינא שכתב וילמד עצמו שלא יכעוס ואפילו על דבר שראוי לכעוס עליו, והוא כדפירשתי שלא פליג על רב אשי ובעצם ראוי לכעוס עליו שהוא לש"ש, אבל מ"מ ילמד עצמו לבקש דרכים אחרים אם אפשר והם בדברים שאין מפורסמים להעומדים שם שהוא דבר שצריך לכעוס עליו ורק שממה שכועס על זה ילמדו שיש בזה צורך. אבל בדברים המפורסמים שהוא דבר רע, הוא דבר גדול שראוי לכעוס עליו שכתב בפ"א שע"ז ג"כ לא יהיה נוח לכעוס אם אפשר שלא להרגיש שעשה בזה דבר רע אף שהוא הרגיש ויכול להסביר שהוא דבר רע דכיון דאפשר שאחרים לא הרגישו לא יאמרו שעשה זה לש"ש אבל בזה לא יהיה כמת שאינו מרגיש כלל דכיון דהרבה ירגישו יאמרו שא"צ למחות, אלא יתנהג באופן בינוני, שאם האומדנא הוא שהרבה ירגישו שראוי לכעוס עליו צריך לכעוס.

Igrot Moshe OC1:54

Regarding my dear friend's question against Rabbeinu Gershom's comment on Taanit 4 that Rav Ashi's statement that "any talmid chakham who is not hard as brass is not a talmid chakham" refers to a scholar who is not hard to appease, but Avot 5:11 says that a pious man is one who is hard to anger but easy to appease –

The correct explanation in my humble opinion is that there are two different matters – Taanit refers to one who is hard as brass in standing by his opinion when he considers it true according to the law and practice, as in such a case if he has expressed anger toward those who did not wish to act in accordance with his opinion, if he is appeased easily, they will say that his easy appeasement does not reflect his good character but rather a recognition that his original anger was unjustified, as he knows in his heart that his position was untrue, and does not wish to concede explicitly, and this will cause a stumbling block with regard to this law and with regard to other laws, as they will not be concerned for his rulings and will say that he is not a talmid chakham who can be relied upon . . .

Whereas Avot refers to anger about something that was done inappropriately, in which everyone knows, even the perpetrator, that it was evil, so they will not err when he is easily appeased and think that he regrets in his heart, but rather they will understand that it is out of good character, that one must behave with grace and pleasantness with people . . .

See Rabbeinu Yonah thereupon who wrote that it does not say that he should never get angry at all, ever, because at times a person must get angry out of zealotry for G-d, like Pinchas – therefore it says "hard to anger", because he does need to get angry, with difficulty, occasionally . . .

And this fits well with Ravina's conclusion in Taanit that "Nonetheless, a person should teach himself calmness, as Scripture says 'and remove anger from your heart'", and the implication is that he does not disagree with Rav Ashi, because since it is discussing a circumstance in which he is trying to guide them to recognize a good they did not recognize on their own, certainly if he had already gotten angry he should not be lightly appeased, as Rav Ashi said and I explained, but initially one should teach oneself calmness, meaning that one should seek a path to teach and direct them calmly, as Scripture says "and remove anger from your heart" – this is advice from Kohelet to scholars, that even if their anger would be effective, they should look for ways of removing the anger and seek ways to teach calmly, because if they do it in the way of anger, they will not be able to remove it immediately so that others will not err and think that they have regret in their hearts, but if their anger is out of zealotry for G-d about matters that are popularly known to be wrong, such as that of Pinchas, one has to do this specifically with anger, to show that one needs to be emotionally invested in the Honor of Hashem. . . .

David Hume wrote that “Reason is, and ought to be, only the slave of the passions”. But being the servant of multiple masters requires one to use judgment, as the wills of the masters will inevitably conflict – this argument against polytheism applies as well to the passions. Thus it is no contradiction to Hume when Maimonides argues that the expression of emotion should be rationally regulated, as one always needs to decide which passion currently deserves expression. I think they can push on together even beyond that and suggest that not only the expression but the experience of emotions should be regulated, although the nature of the regulatory mechanism would require negotiation.

Some seem to suggest that Rambam actually wished to eliminate emotion entirely, and permitted only its appearance. Rambam’s self-contradictions regarding anger, which I previously discussed [here](#) (in comments), leave much room for eisegesis. Against this, R. Mosheh here offers what I would call a much more mature model, in which the capacity to feel anger specifically is a religious necessity. R. Mosheh also offers a theory of effective religious leadership that will be the focus of our learning this week.

To resolve an apparent contradiction between Avot 5:11 and Rabbeinu Gershom as to whether being hard to appease when angry is a virtue or rather a vice, R. Mosheh posits a tiered system of community management for scholars.

- a) When there is public misbehavior, but even most perpetrators would acknowledge that their behavior is wrong, the scholar must express anger but be easily and rapidly appeased.
- b) When there is public misbehavior and the public believes itself justified, a scholar should seek to find modes of response that do not require anger. However, if anger turns out to be necessary, the scholar must be difficult to appease, lest the public conclude that he changed his mind and their behavior was indeed legitimate.

I suggest that Rav Moshe, in contrast to Rambam, seeks to regulate the expression of anger rather than to suppress its experience. Rav Moshe assumes that scholars ought to feel anger at violations of Torah; however, whether to express it should be a pedagogic decision. Thus it is necessary to respond with anger when the public misbehaves knowingly, because it is important to teach the public that they ought to be experiencing the anger that the scholar is experiencing. If the scholar feels no anger, he is a poor role model.

However, anger is not inherently warranted when people misbehave and cannot recognize that they are defying G-d, either because anger will be ineffective in changing their opinions, or else because anger is an appropriate emotional reaction only to defiance, or violation of the honor of G-d. If it is nonetheless chosen for instrumental purposes, it must be sustained so that the public can recognize that the opinion is firmly held. Sustaining anger has a cost to the scholar’s character, however, which should encourage scholar to find other pedagogic means.

Rav Mosheh’s underlying assumptions are that being a talmid chakham is inherently a leadership position, and that scholars must recognize that they are responsible not only for giving correct answers but for conveying them with effective pedagogy.

Shabbat shalom